[מתוקן עיונים בדברי חז"ל ובלשונם
הרב חנוך אלבוגן]

אין מדקדקין ביין נסך

בירושלמי סנהדרין פ׳ ד׳ ה׳ ז׳ נאמר: ״ר׳ יהודה אומר אין מדקדקין ביין נסך, כתיב לא תטה משפט אביונך בריבו בריבו אי אתה מטה אבל אתה מטה בדינו של שור...״.

פירוש החלק השני של המאמר הוא שכל הטענות לזכות הנוהגות בדיני נפשות לזכות הנאשם אינן נוהגות בדין שור הנסקל, ועיין בבבלי דף ל״ו ע״ב וברש״י שם. לגבי החלק הראשון מביא ה״מראה הפנים״ את הסמ״ג (לאוין קמ״ח) האומר שאם נסדקה חבית של יין ומביאים נגר גוי לתקון החבית הרי אין זו דרך ניסוך, והיין אינו יין נסך. והסמ״ג אומר בפירוש שדברי הירושלמי הנ״ל מוסבים על מקרה כזה. עיי״ש.

עד כאן הדברים ברורים. נשאלת כעת השאלה מה הקשר שבין המימרה על יין נסך לבין הקודם לה או הבא לאחריה בירושלמי. בעל ״פני משה״ מפרש שלפני כן אומר ר׳ יהודה ״אפילו ממזרין״ ושטעם הצרוף הוא שר׳ יהודה אומר ״תרתי מילי... לקולא״. טעם זה היה מתקבל על הדעת אילו היה מדובר בתנא או אמורא שאינו נזכר בתלמוד רק מעט אך שמו של ר׳ יהודה (ולפי הבבלי רב יהודה) הוא מן התדירים ביותר בתלמידים ולכן נראה לנו תרוץ זה כדחוק.

וגם שני עדים מעידים נגד הפירוש הנ״ל: ב״פשטים ופרושים על חמשה חומשי תורה״ של ר׳ יעקב מוינא (הו״ל ע״פ כ״י מינכן ע״י מנשה גרוסברג מיינץ 1888, עמ׳ 61) נאמר: ״לא תטה משפט אביונך בריבו בירושלמי שאין לדקדק ביין נסך״. וכן ב״דמשק אליעזר״, (פרשבורג תרמ״א, חלק ב׳ עמ׳ 47) מובא ״מדרש פליאה״ האומר: ״לא תטה משפט אביונך בריבו מכאן ליין נסך שאסור מן התורה״.

כך שאין ספק שיש להסמיך את ההלכה של יין נסך אל הפסוק ״לא תטה משפט אביונך״. וכן ברור שגירסתנו בירושלמי היא נכונה ובטלים הנסיונות השונים לתקן את נוסח הירושלמי כאן.

גם בעל ״מראה הפנים״ אומר: ״כמה שיבושים ראיתי ושמעתי בפירוש זה, והבל יפצה פיהם״.

ננסה להלן לתת לירושלמי פירוש מתקבל על הדעת בין דין יין נסך לפסוק.

בתוספתא כלים פ׳ ב׳ ה׳ ב׳ נזכר סוג של חביות המכונה ״אביונות״.

(סנהדרין לו:)

אין מדקדקין ביין נסך

במשנה כלים פ׳ ב׳ מ׳ ב׳ נזכרים ״חביונות״, אך ב״פירוש רב האי גאון״ מביא גירסה ״אביונות״. הגאון מפרש גירסה זאת ע״פ איוב ל״ב י״ט ״הנה בטני כיין לא יפתח כאבות חדשים יבקע״. אובות, פירש״י: נודות וכו׳.

ספק אם זהו הפרוש הנכון. נראה לי ש״חביון״ היא צורת הקטנה (דימינוטיב) של ״חבית״ כדרך אישון, שהרון, הן הקטנות של איש או שהר. ״אביונות״ נוצרה, לשם ריכוך ע״י חלוף ח׳ אל א׳ מן ״חביונות״. צורת היחיד היתה ״אביון״ וכן דרך מלים זכריות רבות בלשון חכמים שצורת הרבים שלה מסתיימת ב״ות״.

הסמ״ג, שהובא לעיל, אומר שבתנאים מסוימים אין צורך להחמיר בנגיעת נכרי בחביות של יין ושזה הוא פירוש דברי ר׳ יהודה ״אין מדקדקין״ וכו׳. נוסיף לזה כעת, שר׳ יהודה הסמיך את הפסוק ״לא תטה משפט אביונך״ להלכה שלו כמעין ״סימן לזכירה בזכרון״ או ״מליצה״ והוא רוצה לומר: בשעה שאתה דן בדין (״משפט״) ״אביונך״ — חבית יינך שנגע בה גוי — אינך חייב להחמיר — ״לא תטה״. ״סימן״ זה נמצא כאן בירושלמי כי ההמשך הוא דרשתו של ר׳ יהודה על סוף הפסוק: ״בריבו אי אתה מטה וכו׳״ (ועל פירוש דרשה זאת חולקים רש״י ו״פני משה״, עיין שם, אך אין זה נוגע לפרושנו בחלק הראשון של דברי ר׳ יהודה).

״מדרש הפליאה״, כדרך מדרשים סתומים מאוחרים מסוגו, מרכיב ״אסמכתא״ שנית על זאת של ר׳ יהודה ומסיק: ״מכאן ליין נסך שאסור מן התורה״ שהרי אם רומז המקרא להיתרו של ר׳ יהודה, ממילא מוכח שהתורה אוסרת יין נסך במקרים אחרים.

ה״אסמכתא״ של ר׳ יהודה נותנת ל״אביונך״ משמעות מפתיעה שהיא רחוקה מאד מפשט הפסוק, אך כך נמצא דרך ה״רמזים״ וה״אסמכתות״ לעתים קרובות. עיין כגון: ב״מ מ״ט ע״א לגבי ״הין צדק״, יבמות ד׳ ע׳ א׳ לענין ״לא תחסם״, תרגום יונתן לדברים כ״ד ו׳, נדרים ד׳ ע״א על ״וחפרה הלבנה״.